Obecné koncepce pro účetnictví fúzí[#]

*Hana Vomáčková**

1. Fúze – význam a pojetí

Termín fúze bývá používán v praxi v různých významech, které však mají jeden společný znak, a tím je proces spojení, zde většinou spojení společností a jejich ekonomických jednotek – podniků, a to jak z hlediska věcného, ekonomického, tak z hlediska právního.

V odborné literatuře (např. Dědič – Mařík, 1994) jsou většinou fúze uváděny v souvislosti s dalšími termíny používanými pro stejný typ procesů, tj. s termíny akvizice, konsolidace, sloučení, splynutí, akvizice kapitálová, majetková aj. V tomto kontextu se můžeme setkat s různými výklady fúzí (např. Dědič – Čech, 2004) odlišují fúze ve smyslu sloučení v českém obchodním zákoníku (dále též „ObchZ“) a konsolidace ve smyslu splynutí podle českého ObchZ. Praxe často používá termín fúze zcela obecně pro jakékoli spojení. Český ObchZ odlišuje fúze v podobě sloučení a splynutí na rozdíl od jiných právních způsobů spojování společností (a tím i jejich podniků) jako jsou převod jmění na společníka, rozdělení obchodní společnosti sloučením, vznik společnosti vyčleněním, popř. jako je přijetí podniku na vklad nebo koupě podniku či koupě podílu na vlastním kapitálu.

Pojetí fúzí je bezpochyby ovlivněno koncepcí vztahu:

- ekonomická realita versus účetnictví jako informační systém a současně regulační systém,
- ekonomická realita versus právo, zejména obchodní, jako regulační systém,
- účetnictví versus právo.

Je vidět, že účetnictví oproti právnímu systému má kromě regulační složky primárně složku informační, tj. poskytovat informace pro finanční řízení ekonomické jednotky podniku.

Obecně účetnictví buď vychází ze všeobecně uznávaných zásad a principů, tj. z přednosti věcného obsahu před právní formou, nebo naopak z přednosti právní úpravy před věcnou realitou. Ač by oba přístupy měly mít společný základ, rozdíly vznikají z přístupů k tvorbě, interpretaci a aplikaci norem, principů a zásad (podrobněji viz část Podnikové kombinace).

Vezmeme-li v úvahu právní prostředí v České republice, pak definice fúze je vymezena v ObchZ v rámci vymezení tzv. přeměn obchodních společností (viz § 69, 69a – 69h). V tomto smyslu jsou fúze definovány primárně jako právní proces, kterým dochází ke spojení obchodní společností na bázi dohody mezi společníky zúčastněných společností. Podle tohoto pohledu může fúze probíhat ve dvou formách, a to sloučením nebo splynutím obchodních společností. Formálně právně je fúzí velmi podobný proces převodu jmění na majoritního společníka. Zatímco fúze jsou v ObchZ regulovány stejným způsobem pro všechny obchodní

[#] Článek je zpracován jako jeden z výstupů výzkumného záměru *Rozvoj účetní a finanční teorie a její aplikace v praxi z interdisciplinárního hlediska* s registračním číslem MSM6138439903.

^{*} Prof. Ing. Hana Vomáčková, CSc. – profesorka; Katedra finančního účetnictví, Fakulta financí a účetnictví, Vysoká škola ekonomická v Praze, nám. W. Churchilla 4, 130 67 Praha 3; <vomackov@vse.cz>.

společnosti a družstva bez ohledu na případné vzájemné propojení a ovládání, je převod jmění na společníka transakcí regulovanou pouze pro vztah více jak 90 % vlastníka a minoritních společníků zanikající společnosti, kteří musí být vypořádáni. Fúze podle ObchZ se mohou týkat jak zcela nezávislých společností, tak společností, které již pod společnou kontrolou jsou. Naproti tomu převod jmění na majoritního společníka je jednoznačně transakcí mezi mateřskou ekonomickou jednotkou a jednotkou dceřinou.

2. Podnikové kombinace

Podnikovými kombinacemi jsou označovány obecně procesy, jejichž věcnou podstatou je spojování podniků, popř. i rozdělování podniků anebo kombinace těchto procesů. Výsledkem podnikové kombinace je „nová ekonomická jednotka“ vyššího typu a současně jí odpovídající vykazující účetní jednotka, jejíž účetní informace jsou požadovány uživateli účetních informací. Spojením vzniklá ekonomická a účetní jednotka je vždy určitým způsobem vlastnický kontrolována, řízena. Nedílnou součástí podnikové kombinace je vždy mocenská stránka. Tato mocenská stránka je buď primárně viditelná i z účetních informací, nebo zůstává skryta. Důvodem skrytí může být skutečnost, že podnik jako celek se všemi složkami čistých aktiv přechází jednoznačně na nového vlastníka – nabyvatele. Ke spojení podniků tedy dochází v rámci jednotky nabyvatele, jehož vlastnická struktura se nemění, a proto není třeba tuto zvláštním způsobem v účetnictví zvýrazňovat. Důvodem skrytí může být skutečnost, že změna vlastnické struktury se považuje za jakousi vnitřní záležitost vlastníků, jejich vnitřní dohodu a obvykle není ani ochota tyto informace zvlášť zveřejňovat.

Uvedené procesy podnikových kombinací můžeme tedy vnímat tak, že se odehrávají:

- a) na bázi vztahů mezi ekonomickými jednotkami – podniky,
- b) na bázi vztahů mezi zúčastněnými společnostmi, jejichž podniků se spojení týká,
- c) na bázi vztahů mezi jejich společníky.

Výsledkem procesů může být jen převod podniku z jednoho subjektu na druhý, aniž by docházelo ke změně počtu právnických osob, výsledkem procesů může být i propojení vlivů na bázi změny ve vzájemných kapitálových účastech, výsledkem procesů může být snížení počtu právnických osob – obchodních společností, jejichž podniky se spojí, nebo naopak zvýšení počtu právnických osob – obchodních společností, jejichž podniky se rozdělí (většinou proto, aby se následně spojily s jinými podniky či subjekty).

Z definic podnikových kombinací v Mezinárodních účetních standardech¹ (viz IAS 22 – Business Combinations do 31. 3. 2004 i Exposure draft 3 – Business Combinations – 2003 a IFRS 3 – Business Combinations – od 31. 3. 2004) jako procesu spojení samostatných podniků do jedné ekonomické jednotky a jako výsledku spojení jednoho podniku s čistými aktivy a operacemi jiného podniku nebo získání kontroly jedním podnikem nad čistými aktivy a operacemi jiného podniku vyplývá, že podnikové kombinace mají shodnou věcnou podstatu, která se uskutečňuje v různých právních formách. Z toho plyne, že i přeměny, tj. zejména fúze a převod jmění na společníka, rozdělení obchodní společnosti sloučením odpovídají definici podnikové kombinace. I při přeměnách obchodních společností dochází k vytváření ekonomického celku, který bude ovládán či spoluovládán vlastníky zúčastněných společností. Vzniká zde dokonce často nová účetní jednotka ve vazbě na novou obchodní společnost, popř. nová účetní jednotka z hlediska jejího obsahu a rozsahu, která musí

¹ IAS – International Accounting Standards, IFRS – International Financial Reporting Standards (IASCF, 2004).

poskytovat účetní informace o finanční pozici, výkonnosti, schopnosti tvořit peníze i uchovávat majetkovou podstatu v rámci ekonomického celku, nové účetní jednotky.

Význam podnikových kombinací vzrůstá, je ovlivněn řadou faktorů a působí i na oblast účetnictví podnikových kombinací. Mezi jinými velkou roli hrají následující faktory:

V souvislosti s globalizačními procesy světového hospodářství dochází k dalším dvěma významným procesům:

- a) narůstá trh s podniky, stoupá význam procesů spojování podniků do vyšších a větších ekonomických celků,
- b) v oblasti účetnictví se stále silněji projevují procesy harmonizace až standardizace, které cílově sledují srovnatelnost účetních informací na mezinárodní až světové úrovni, a to i v oblasti procesů spojování podniků – tzv. podnikových kombinací (business combinations).

Účetnictví podnikových kombinací se tak stává významnou oblastí finančního účetnictví. Na rozdíl od běžného hospodaření představují transakce podnikových kombinací transakce nepravidelné, relativně řídké, specifické zejména mocenským nábojem. Se spojováním podniků do vyšších ekonomických celků roste význam ekonomické a politické moci, která se soustřeďuje do rukou majoritních vlastníků spojením vzniklých podniků i do rukou členů orgánů vrcholového řízení těchto „kombinovaných“ podniků.

Vzhledem k tomu, že předmětem transakcí podnikových kombinací jsou transakce s podniky jakožto ekonomickými jednotkami, které nacházejí svůj odraz v existenci odpovídající účetní jednotky a které hospodaří s určitým objemem a hodnotou majetku – aktiv a závazků, jsou tyto transakce poměrně složitými transakcemi a to hned z několika důvodů:

- a) Transakce spojení podniků zahrnuje spojení minimálně dvou jednotek – podniků do spojeného podniku – vyšší ekonomické jednotky, což se nutně odrazí v konsolidaci účetních informací spojovaných jednotek do účetních informací spojeného podniku.
- b) Všechny spojované podniky jsou vybaveny určitou množinou položek aktiv a závazků, takže spojením podniků dochází také ke spojení jejich jednotlivých položek majetku i závazků.
- c) V procesu podnikové kombinace jsou nutné dva oceňovací kroky:
 - ocenění spojovaných podniků jako celků,
 - ocenění jednotlivých položek aktiv a závazků spojovaných podniků,
 - výsledkem těchto oceňovacích kroků může být i vytvoření podmínek pro uznání některých nových položek aktiv a závazků, jako jsou např. položka akvizičního goodwillu, odloženého daňového závazku (popř. pohledávky), někdy i podmíněných závazků apod. podle toho, zda oceňovací kroky najdou odezvu v účetním zobrazení nebo zda zůstanou je skrytou operací nutnou pro odpovídající finanční a mocenské rozhodování.
- d) Transakce spojování podniků vyžadují obvykle časově a nákladově náročnou přípravu, odpovídající právní úkony, smlouvy, dohody, plnění specifických informačních povinností pro akcionáře, věřitele, investory, naplnění uzavřených smluv a konec konců zobrazení v účetnictví. Transakce spojování podniků jsou vždy několik měsíců trvajícím procesem, takže je nutné pro účetnictví stanovit okamžik – rozhodný

den, k němuž se podniková kombinace zobrazí v účetnictví zúčastněných účetních jednotek.

- e) Podnikové kombinace probíhají v určitém obchodněprávním a daňovém rámci. Je otázkou, jaký význam a úloha je tomuto obchodněprávnímu a daňovému rámci připisována. V současné době se lze setkat se dvěma základními koncepty vztahu mezi obchodněprávním a daňovým rámcem a účetnictvím:
 - (i) koncepte preferující obchodněprávní a daňový rámec, jehož specifika ovlivňují použité metody oceňování i účetního uznávání a zobrazení položek aktiv, závazků, vlastního kapitálu, nákladů, výnosů a výsledku hospodaření,
 - (ii) koncepte preferující věcnou podstatu zobrazovaných jevů před formálně právním a daňovým rámcem, preferující všeobecně uznávané předpoklady a principy, a to jak v procesu tvorby účetních norem, tak v procesu jejich interpretace a aplikace.

První z těchto koncepcí vede v praxi k tomu, že právní forma a na ni navazující daňové podmínky ovlivňují použité oceňovací modely i metody účetnictví. Každá podniková kombinace pak vystupuje jako zcela jedinečný případ, který bude vyžadovat specifickou, určitým způsobem jedinečnou účetní metodu. Kladem tohoto přístupu je možnost účetního řešení „šitého na míru“ jedinečného případu podnikové kombinace. Nedostatkem je, že nejsou definovány obecné metody či metody podnikových kombinací a výsledné informace z účetnictví o spojení vzniklého podniku nejsou obsahově srovnatelné s informacemi jiných transakcí podnikových kombinací, i když probíhají na obdobných či dokonce shodných věcných – obsahových podmínkách.

Druhá z těchto koncepcí přikládá význam požadavku srovnatelnosti účetních informací o spojení vzniklých podniků, účetních jednotek. Uznává, že procesy spojování podniků mají určité shodné, obecné znaky, na jejichž základě lze sjednotit metody účetního zobrazování i používané metody oceňování. Tato koncepce definuje podnikové kombinace jako specifické transakce s určitými, opakujícími se, obecnými znaky a k nim pak definuje omezený počet použitelných účetních metod. Představitelem této koncepce v podnikových kombinacích jsou IFRS. V rámci množiny standardů je samostatný standard pro podnikové kombinace.

Srovnáním výše uvedených definic podnikových kombinací s vymezováním procesů tzv. přeměn obchodních společností, tj. především fúzí (sloučení, splynutí), převodu jmění na společníka a procesů rozdělování či rozdělování obchodních společností sloučením v obchodním právu (viz z. č. 513/1992 Sb., obchodní zákoník v platném znění) docházím k závěru, že přeměny splňují požadavky definic podnikových kombinací. Proto i tento typ podnikových kombinací je ovlivňován faktory uvedenými v předešlých odstavcích.

Přeměny obchodních společností, zejména fúze (podle českého ObchZ s výjimkou změny právní formy) patří ke specifickému typu procesů spojování podniků vedle spojování pouze na bázi koupě podílu na vlastním kapitálu tzv. kapitálovou akvizicí a vedle spojování na bázi přímé koupě podniku převzetím jeho čistých aktiv, tj. aktiv a závazků.

Specifikem procesů přeměn obchodních společností je skutečnost, že spojování probíhá na bázi spojení obchodních společností, tj. alespoň jedna nebo dvě společnosti zanikají a alespoň jedna společnost vzniká, popř. pokračuje jako právní nástupce společnosti zaniklé či společností zaniklých. Nástupnická společnost přebírá čistá aktiva podniku zaniklé

společnosti či společností a spojuje je ve společnosti nově vzniklé či společnosti pokračující. Věcně dochází v jedné právnické osobě, nástupnické společnosti ke spojení podniků – ekonomických jednotek zaniklých společností nebo pokračující společnosti.

Společníkům zaniklých společností (s výjimkou transakce převodu jmění na společníka) vzniklá automatiky podíl v nástupnické společnosti. Kromě spojení podniků zúčastněných společností dochází i ke spojení vlastníků – společníků zúčastněných společností. Přeměny – fúze bývají proto vnímány především jako transakce mezi vlastníky – společníky obchodních společností a tím i vlastníky podniků těchto společností. Porovnáme-li procesy kapitálových a majetkových akvizic s přeměnami obchodních společností, pak vidíme že:

- při kapitálových i majetkových akvizicích procesy spojování podniků formálně právně probíhají jako směnné vztahy mezi prodávající a kupující společností, tj. vlastníkem rozhodujícího vlivu nebo přímým vlastníkem podniku s jeho čistými aktivy,
- při přeměnách společností, jejichž podniky se spojují (nebo rozdělují) společnosti zanikají a směna pak formálně právně vypadá jako směna mezi společníky zaniklých a vzniklých společností v podobě výměny akcií – podílů zaniklé společnosti za podíly akcie nástupnické společnosti.

Rozdíl v uznání toho, kdo je účastníkem vztahu je formálně právní. Je třeba vidět, že jak při akvizicích, tak při fúzích jsou vždy zúčastněni společníci i dotčené obchodní společnosti. Ve všech případech dochází ke smlouvě, která je schvalována valnou hromadou dotčených společností. Příslušná smlouva je konec konců podpisována statutárním orgánem zúčastněných společností, primárně jménem společností, jménem valné hromady a tím jednotlivých společníků. Věcně však ve všech případech postupovaný podnik přechází pod kontrolu společnosti, která podnik získala a spojila ho s ostatními spojovanými podniky. Je v podstatě lhostejné, zda v podobě ekonomické skupiny právně samostatných společností a jejich podniků, či v podobě vyšší ekonomické jednotky v právním subjektu kupující společnosti nebo v právním subjektu nástupnické obchodní společnosti.

Věcná podstata v případě je spojení podniků přeměnou obchodní společnosti, bývá skryta za spojením vlastníků. Významné je, že přeměny jsou spojeny se zánikem alespoň jedné obchodní společnosti a se vznikem či pokračováním alespoň jedné společnosti. Je zde zdůrazněna právní přetržitost trvání obchodní společnosti, tj. její zánik a pokračování v jiném právním subjektu. Proto bývají tyto podnikové kombinace často označovány jako právní spojování podniků – legal merger.

Přeměny obchodních společností jako procesy spojování a rozdělování podniků je nutné vnímat v kontextu s jinými procesy spojování podniků, a to s výše uvedeným přímým prodejem a koupí podniku (tzv. majetkovou akvizicí) a s tzv. kapitálovými akvizicemi, při nichž je podnik koupen nepřímo, prostřednictvím podílu na vlastním kapitálu kupované společnosti. Přeměny společností jsou v uvedených souvislostech chápány jako třetí způsob spojování (kombinování) podniků.

Při hledání vhodných účetních metod pro přeměny obchodních společností je třeba odpovědět na následující otázky:

1. Jaké účetní metody pro podnikové kombinace na základě rozboru věcného základu hlavních typů podnikových kombinací byly již zobrazeny?
2. Které z obecných účetních metod jsou vhodné pro přeměny obchodních společností?

3. Jaké účetní metody plynou z regulace přeměn českými účetními a obchodními normami?
4. Měla by i česká účetní a obchodní regulace přijmout koncepty účetního řešení podnikových kombinací, které jsou obsaženy ve „světovém účetnictví“?²

2.1 Obecné účetní metody využitelné pro podnikové kombinace

Harmonizační normy (IAS/IFRS) i národní regulační normy, např. US GAAP a další uznávají pro procesy spojování podniků jako vhodné maximálně tři obecné účetní metody, tj. metodu koupě, metodu spojení podílů a metodu nové entity. V národních úpravách se pak vyskytují i různé modifikace těchto metod, které jsou buď samostatně definovány, nebo vyplývají z kontextu různých ustanovení norem účetních i obchodně právních (viz např. situace v ČR – další části kapitoly).

V IAS byly dosud uznány (tj. do roku 31. 3. 2004) dvě účetní metody, a to metoda koupě (purchase method) a metoda spojení podílů (polling of interests method). Při tvorbě IAS 22 – Podnikové kombinace před rokem 1983 byla zvažována i třetí metoda – metoda nové jednotky (nového startu) (new entity method, fresh start method). Platnosti nabyly v rámci IAS jen první dvě metody. Také v US GAAP do roku 2001 byly používány výše uvedené dvě metody. Vydáním SFAS 141 – Podnikové kombinace byla povolena jen metoda koupě.

V českých normách nejsou obecné účetní metody pro podnikové kombinace i pro fúze definovány, neboť nejsou definovány ani podnikové kombinace – procesy spojování podniků.

Jako východisko zvažování obecných účetních metod pro přeměny obchodních společností, zejména pro fúze připomínáme hlavní znaky tří základních účetních metod.

2.1.1 Účetní metoda koupě (purchase method).

Účetní metoda koupě zdůrazňuje kupní podstatu procesu. Jedna obchodní společnost kupuje účast s rozhodujícím vlivem ve druhé společnosti, vytváří tak vztah mateřská společnost dceřiná společnost. Prostřednictvím rozhodujícího vlivu mateřská společnost ovládá celý podnik dceřiné společnosti i celou ekonomickou jednotku – ekonomickou skupinu. Nebo jedna obchodní společnost, která již provozuje svůj podnik kupuje od druhé společnosti její podnik, tj. přímo podnik s jeho čistými aktivy, tj. aktivy a závazky.

Podnik je kupován buď nepřímo, prostřednictvím koupě rozhodujícího vlivu, nebo přímo koupí čistých aktiv podniku. Základ účetní metody koupě je ve třech znacích:

- a) kupní cena za podnik jako celek (ovládnutý, nebo přímo koupený) zvýšená o všechny přímé náklady na koupi, tzv. pořizovací cena akvizice (PCA) resp. náklady podnikové kombinace,
- b) převzetí a ocenění jednotlivých aktiv a závazků, tj. čistých aktiv (Σ aktiv + ($-\Sigma$ závazků) koupeného podniku (do konsolidované závěrky u kapitálových akvizic, do nekonsolidovaného účetnictví a závěrky u majetkových akvizic,

² Termínem „světové účetnictví“ zastřešujeme převažující obecné tendence přijaté v koncepci účetního řešení podnikových kombinací.

c) vykázání rozdílu z převzetí podniku³ (+,– R = PCA – (Σ aktiv – Σ závazků)).

Rozdíl z převzetí podniku bývá různě označován a v rozvaze různě vykazován. Označení je obvykle závislé na uplatnění v konsolidované nebo nekonsolidované účetní závěrce, dále na ocenění převzatých aktiv a závazků, tj. buď v původních účetních cenách z účetnictví prodávajícího nebo v přecenění tzv. reálnými hodnotami (fair value). Vykazován může být v dlouhodobých aktivech nebo jako nerealizovaný zisk či nerealizovaná ztráta rozvahově přímo ve vlastním kapitálu. Způsob vykazování záleží na pojetí podstaty rozdílu z převzetí. Dlouhodobé pojetí budoucího majetkového prospěchu vede k vykazování v aktivech, okamžikové pojetí rozdílu z převzetí podniku vede k vykazování ve vlastním kapitálu.

Zisky minulých let koupeného podniku jsou zahrnuty v kupní ceně podniku, nejsou tedy u nabyvatele samostatně vykázány. Vedlejší náklady na spojení se stávají součástí pořizovací ceny akvizice.

2.1.2 Účetní metoda spojení podílů (pooling of interests method)

Účetní metoda spojení podílů se vyznačuje prostou konsolidací, tj. agregací aktiv a pasív, tj. jak čistých aktiv spojovaných podniků, tak položek vlastního kapitálu, pouze s vyloučením případných duplicít.

$$\begin{array}{l} \Sigma \text{ Aktiv S1} - \Sigma \text{ Závazků S1} = \text{Vlastní kapitál S1} \\ \Sigma \text{ Aktiv S2} - \Sigma \text{ Závazků S2} = \text{Vlastní kapitál S2} \\ \hline \Sigma \text{ Aktiv S} - \Sigma \text{ Závazků S} = \text{Vlastní kapitál S} \end{array}$$

Nevzniká rozdílová položka z převzetí podniku. Struktura vlastního kapitálu po spojení podniků zůstává stejná jako před spojením, tj. včetně zisků minulých let. Náklady na spojení podniků jsou nákladem okamžiku spojení.

2.1.3 Účetní metoda nové jednotky (new entity metody, fresh start method)

Účetní metoda nové jednotky se vyznačuje koncepcí, podle které nabyvatelem všech spojovaných podniků je nová jednotka. Ta kupuje podniky všech zúčastněných společností, přebírá jejich čistá aktiva a za převzaté podniky vydává přímým vlastníkům své akcie nebo podíly. Nová jednotka kupuje souběžně podniky všech zúčastněných společností:

$$\begin{array}{l} +, - R = \text{PCA} - (\Sigma \text{ aktiv} - \Sigma \text{ závazků}) \\ +, - R = \text{PCA} - (\Sigma \text{ aktiv} - \Sigma \text{ závazků}) \\ \hline \Sigma +, - R = \Sigma \text{PCA} - \Sigma (\Sigma \text{ aktiv} - \Sigma \text{ závazků}) \end{array}$$

Koupě všech podniků všech zúčastněných společností vede k tomu, že nová jednotka nemůže vykazovat předakviziční zisky.

³ Rozdíl z převzetí podniku je v národních i harmonizačních normách označován různě: goodwill, záporný goodwill, resp. přebytek čistých aktiv podniku nad pořizovací cenu akvizice, přebytek PCA nad hodnotou převzatých čistých aktiv, oceňovací rozdíl k nabytému podniku, opravná položka k nabytému majetku, konsolidační rozdíl aktivní, konsolidační rozdíl pasivní, zisk – gains z koupě podniku, popř. nerealizovaná ztráta – loss z koupě podniku.

Aktiva i závazky všech převzatých podniků z postupujících společností jsou nově oceněny fair value. Vedlejší pořizovací náklady (transakční náklady) jsou součástí pořizovací ceny. Metoda je proto značně nákladná.

Souhrnný přehled o uvedených metodách pro podnikové kombinace a jejich základní srovnání uvádí následující tabulka:

Tab. 1: Účetní metody pro podnikové kombinace

Hodnotící faktory	Metoda koupě (akvizice) (Purchase Method)	Metoda spojení podílů (Pooling of Interests)	Metoda nové entity (Fresh Start, New Entity)
Hodnota zúčastněných podniků	Je zjišťována a u podniku převzatého je základem pořizovací cena aktiva.	Je uvažována, ale nepromítá se do účetnictví.	Je uvažována a promítá se jako pořizovací cena aktiva zúčastněných podniků.
Čistá aktiva v reálných hodnotách	Čistá aktiva koupeného podniku v reálných hodnotách.	Čistá aktiva všech zúčastněných podniků v historických cenách.	Čistá aktiva všech zúčastněných podniků v reálných hodnotách.
Vznik goodwillu nebo záporný goodwill	Ano.	Ne.	Ano.
Vyšší odpovědnost managementu	Ano (využití, popř. znehodnocení goodwillu).	Není vliv goodwillu.	Ano, využití goodwillu.
Vyjádření nabyvatele	Ano.	Ne. Jen pokračující celková vlastnická struktura.	Ano, ale nabyvatelem je nová entita.
Náklady na spojení – vedlejší pořizovací náklady	Vyšší – nutnost individuální ocenění aktiv a závazků reálnou hodnotou.	Nižší (ale možná jen proto, že potřebné ocenění podniků je skryté), odpadá úhrada pořizovací cena aktiva.	Vyšší, je třeba určit reálné hodnoty čistých aktiv všech zúčastněných společností.
Zisky minulých let	Až od data akvizice.	Přetrvávají zisky minulých let – možnost nespravedlivého užití.	Až od data spojení.
Strany spojení	Podniky.	Vlastníci.	Podniky.
Vznik nové jednotky	Ne – předchůdci přežijí.	Ano – předchůdci nepřežijí.	Ano, ale předchůdci přežijí v nové entitě.
Změna kontroly	Ano.	Ne.	Ano.

2.2 Které z obecných účetních metod pro podnikové kombinace by měly být užívány?

Vidíme, že na základě praxe byly pro podnikové kombinace zobrazeny v podstatě tři účetní metody. Otázkou zůstává, zda by měly být využívány všechny tři a za jakých podmínek? Nebo by měl být počet používaných účetních metod pro podnikové kombinace

omezen na metodu jedinou? Oba uvedené krajní názory mají své zastánce i své odpůrce. Každý z názorů má své logické, racionální zdůvodnění. Používání jediné účetní metody odpovídá skutečnosti, že většina podnikových kombinací skutečně má svou věcnou podstatou charakter koupě. Nicméně spíše jako výjimky existují podnikové kombinace, které z věcného hlediska neodpovídají metodě koupě v její základní podobě (viz výše). Na druhé straně nutné právo volby, které je spojeno s používáním více účetních metod, zakládá možnost manipulace s používanými účetními metodami. Důsledkem jsou nesrovnatelné účetní informace o finanční pozici spojeného podniku.

Dosavadní historický vývoj ukazuje, že je obtížné rozhodnout a jakékoli rozhodnutí je výsledkem určitých vývojových vlivů, ale také mocenských zájmů a kompromisů. Např. přesáhne-li vývoj kupní síly peněžní jednoty či vývoj úrovně cen zboží určité hranice, je snaha zrealizovat účetní hodnoty a při spojení podniků používat metodu koupě zejména proto, že umožňuje přecenění převzatých aktiv a závazků reálnými hodnotami. Na druhé straně v tomto případě vznikají rozdíly z převzetí podniku ve významných částkách, které pak (je-li přijata teze postupného odpisu tohoto rozdílu) zatěžují zisky spojeného podniku ve významných hodnotách. Metoda spojení podílů nevede ke vzniku rozdílové položky z převzetí podniku (goodwillu) a navíc vykazuje všechny zisky od počátku existence spojovaných podniků. Bilance spojeného podniku je po užití metody koupě nebo metody nové jednotky bez vykazovaných kumulovaných zisků a může vykazovat jen zisky poakviziční. V důsledku těchto skutečností např. podle IAS od roku 1983, kdy byly podnikové kombinace poprvé harmonizovány, byly až dosud používány jen dvě metody, a to metoda koupě jako hlavní a ve výjimečných případech metoda spojení podílů. Tentýž přístup byl i v US GAAP do 30. 6. 2001. Od června 2001 nový SFAS 141 připouští pouze účetní metodu koupě. Dává tím přednost skutečnosti, že většina podnikových kombinací skutečně svou podstatou koupí je. Nový IFRS 3 Podnikové kombinace v souladu s návrhem – Exposure draft 3 směřuje v současné době k řešení jedinou účetní metodou. Také např. 7. směrnice EU z roku 1983 ke konsolidaci účetních závěrek v zásadě akceptuje především účetní metodu koupě. Podívali-li se na transakce podnikových kombinací řešených podle českých obchodně právních i účetních předpisů, zjišťujeme, že i v tomto případě převažuje účetní metoda koupě.

Odmítání účetní metody spojení podílů v současné vývojové etapě je důsledkem dvojího přístupu v kritériích pro použití této metody. Donedávna platný IAS 22 Podnikové kombinace požadoval pro použití této metody v podstatě výjimečnou situaci, tj. že nelze určit nabyvatele, tzn., že všichni zúčastnění mají stejnou ekonomickou sílu, nikdo ze zúčastněných nemůže druhého koupit a proto se musí všichni spokojit se vzájemně vyrovnanou pozicí v ovládnutí, kontrole spojeného podniku (viz SIC 9). Situace vyrovnané pozice v kontrole spojeného podniku je v praxi skutečně výjimečná. Tím také bylo značně eliminováno použití této metody. Na druhé straně ve vyhláškách US GAAP APB Opinion 16 a 17, které platily v USA do poloviny roku 2001, byla metoda spojení podílů možná v případě, že mezi jinými podmínkami byla splněna podmínka vlastnické kontinuity alespoň v rozsahu 90 %. Vlastnickou kontinuitu v případech fúzí požaduje také 3. směrnice EU z roku 1978 pro fúze. Vlastnická kontinuita však není totéž co vyrovnaný podíl na kontrole spojeného podniku. Vlastnickou kontinuitu lze zabezpečit zcela zájmově a tím cíleně vytvořit podmínky pro využití účetní metody spojení podílů. V tomto případě je pak velmi blízko ke zneužívání této metody, popř. k volbě metody koupě či metody spojení podílů zcela podle konkrétních zájmů zúčastněných. Tato skutečnost také byla podnětem pro odmítnutí uvedené metody v US GAAP v roce 2001.

Metoda new entity byla mnohokrát uvažována, ale do harmonizačních norem se nedostala. Omezené použití v národních úpravách vyplývalo z poměrně vysokých nákladů na přecenění

a z nevykazování žádných předakvizičních zisků. V současné době IASB uvažuje o možnostech jejího použití v případech podnikových kombinací mezi podniky závislých společností.

Srovnáme-li základní myšlenky IFRS 3 s českými účetními předpisy, vidíme na jedné straně, že i v českém účetnictví pro procesy spojování podniků převažuje účetní metoda koupě, i když s významnými modifikacemi, které jsou dány zejména různými možnostmi ocenění přebíraných aktiv a závazků. V závislosti na právní formě spojování podniků mohou být nově oceněna všechna aktiva a závazky reálnou hodnotou, např. při fúzích sloučením, pokud nástupnická společnost v právní formě akciové společnosti či společnosti s ručením omezeným bude vydávat nové akcie nebo pokud budou vznikat nové podíly pro výměnu společníků ze zaniklé společnosti (viz § 27, odst. 3 Zákona o účetnictví). Při koupi podniku mohou být převzatá aktiva oceněna původními účetními cenami z účetnictví prodávajícího nebo mohou být oceněna cenami podle zvláštního právního předpisu, přičemž závazky zůstanou nepřeceněny (viz § 24, odst. 3 zákona o účetnictví). Rozdíl z převzetí podniku podle zvoleného ocenění se vykazuje buď jako oceňovací rozdíl k nabytému majetku s lineárním odpisováním 180 měsíců (§ 7 odst. 10, vyhlášky 500/2002 Sb. ve znění vyhlášky 397/2005) nebo jako goodwill s lineárním odpisem 60 měsíců podle § 6 odst. 3, písm. d) téže vyhlášky. Při fúzích splynutím akciových společností nebo společností s ručením omezeným vyplyne z platných obchodněprávních i účetních předpisů metoda, která je shodná s metodou nové jednotky. Při fúzích obchodních společností ve formě např. komanditní společnosti nebo při fúzi družstev bude základem účetního řešení defacto účetní metoda spojení podílů. V konkrétních případech podnikových kombinací mohou přicházet v úvahu i metody, které obsahují kombinaci prvků výše uvedených zobecněných účetních metod pro podnikové kombinace. České účetnictví nemá samostatně v regulačních normách definovány podnikové kombinace, ani obecné metody pro jejich účetní řešení. Důsledkem je obsahová nesrovnatelnost informací o finanční situaci vyjadřované rozvahou spojením vzniklé jednotky. V tomto kontextu pak přichází otázka, zda za těchto podmínek může účetnictví dobře plnit svou základní funkci, poskytovat věrohodné, věcně adekvátní informace o finanční pozici, výkonnosti o uchování majetkové podstaty spojeného podniku. Je zřejmé, že účetní řešení podnikových kombinací podle IFRS by mělo být inspirací i pro účetní řešení dle českých předpisů. Tímto směrem budou působit i normy EU, která rozhodla o přijetí IFRS pro regulaci účetnictví i v rámci EU, a to včetně standardu IFRS 3 (viz počáteční sdělení Evropské komise radě a Evropskému parlamentu „Strategie pro finanční výkaznictví EU, cesta v před“ a navazující směrnice EU zveřejňované v Úředním věstníku Evropských společenství, podle nichž počínaje rokem 2005 musí být konsolidované účetní závěrky společností s veřejně obchodovatelnými akciemi sestavovány podle IAS/IFRS.

Obtížnost určení obecných účetních metod pro podnikové kombinace a zejména pak pro skupinu podnikových kombinací – fúzí obchodních společností lze dokládat různými argumenty.

- a) Harmonizační normy pro podnikové kombinace jsou zaměřeny na obecné, opakující se znaky procesů spojování podniků. Pod obecné vymezení podnikových kombinací pak jsou zcela oprávněně zařazovány i fúze.
- b) V mnoha národních úpravách zobecněné účetní metody pro fúze chybí. Do určité míry se tím dává prostor pro právo volby odpovědných osob jednajících za společnost, které jsou předmětem fúze.
- c) Existence regulovaných metod pro fúze, ještě neznamená, že výsledný obraz ve finančních účetnictví bude skutečně poskytovat ve všech případech věrohodný a

pocitivý obraz finanční situace fúzí spojeného podniku. Určitým dokladem tohoto tvrzení je např. i vývoj právního a účetního řešení fúzí v ČR za období od r. 1993, který je obecně (Vomáčková, 2005, kap. 10). Tento vývoj prošel pěti etapami, které se významně lišily názorem na podstatu fúzí. Právní úprava (ObchZ) vedla střídavě v jednotlivých etapách k aplikaci obecné účetní metody spojení podílů, obecné účetní metody koupě či nové jednotky, popř. kombinace uvedených metod.

3. Účetní metody pro přeměny obchodních společností v ČR (s výjimkou změny právní formy obchodní společnosti)

3.1 Právní východiska účetních metod pro fúze a další přeměny obchodních společností

České účetnictví je postaveno na konceptu závislosti účetnictví na obecné obchodně-právní úpravě. Proto určujícím jsou ustanovení ObchZ, na která navazují ustanovení regulačních norem pro účetnictví. Tento koncept se plně realizuje i pro účetnictví fúzí a dalších přeměn obchodních společností.

V ČR podléhá účetní řešení fúzí těmto platným předpisům:

- a) Zákon č. 513/1992 Sb., obchodní zákoník v platném znění, zejména § 69, § 69a – 69 h, u jednotlivých právních forem obchodních společností: § 92a – § 92 e pro veřejnou obchodní společnost, v § 104a – 104 e pro komanditní společnost, v § 153 a – § 153 e pro společnost s ručením omezeným a v § 220 a – 220 zb pro akciovou společnost.
- b) Zákon . č. 563/1992 Sb., o účetnictví v platném znění, zejména § 27, odst. 3 a § 24 odst. 3, písm. a) bod 1 a bod 2 a dále odst. 5 v § 24 a § 17 odst. 3,
- c) Vyhláška č. 500/2000 Sb., o provádění některých ustanovení zákona o účetnictví, v platném znění, a to zejména § 6, § 7 a § 54,
- d) Od r. 2004 český účetní standard 011 – Operace s podnikem, odst. 2 – Postup účtování při přeměně společnosti.

Z uvedených předpisů vyplývá, že právně jsou transakce fúzí a dalších přeměn s výjimkou změny právní formy obchodních společností vnímány především jako vlastnická transakce, která se odehrává mezi společníky, akcionáři zanikajících společností a společníky, akcionáři společnosti nástupnické. Společníci zanikající společnosti (společnosti) dostanou za své podíly v zanikající společnosti podíl na vlastním kapitálu nástupnické společnosti. Skutečnost, že při fúzích a převodu jmění na společníka dochází také k procesu spojování podniků zúčastněných společností, popř. k restrukturalizaci již existujícího spojení do ekonomické skupiny na bázi předcházející kapitálové akvizice, není přímo vyjádřena, snad jen tím, že majetek a závazky zanikajících společností přechází do majetku a závazků nástupnické společnosti. To spíše účetní předpisy v některých svých ustanoveních naznačují, že kromě vlastnické transakce probíhá i transakce nového spojení podniků (pokud společnosti, které se účastní přeměny jsou dosud vzájemně nezávislé), nebo alespoň právního potvrzení již existujícího ekonomického spojení tím, že se dosavadní spojení promítá do existence jediné nástupnické společnosti, jednoho právního subjektu.

Z ekonomického hlediska je podstatné, že při fúzích dojde ke spojení podílů společníků zúčastněných společností a současně ke spojení jim odpovídajícího majetku a závazků náležejících k podnikům⁴ společností zúčastněných na fúzi. Z hlediska účetního řešení je podstatné, jakým způsobem ke spojení podílů společníků dochází:

- a) zda dohodou společníků zúčastněných společností bez ohledu na míru vlivu, kterou společníci zúčastněných společností fúzí v nástupnické společnosti nabývají,
- b) nebo dohodou, podle které některý ze společníků či některá skupina společníků získává (kupuje) v nástupnické společnosti určující vliv, který pak využívá k ovládnutí celé nástupnické společnosti,
- c) nebo dohodou mezi společnostmi, podle které nástupnická společnost získává majetek a závazky fúzujících společností a za to vydává společníkům zanikajících společností podíly na svém vlastním kapitálu, takže vliv společníků ze zúčastněných (většinou zanikajících) společností je závislý na hodnotách čistých aktiv, popř. hodnotách celých podniků zúčastněných společností.

Všechny uvedené přístupy jsou možné. V českém účetnictví se lze i při platných předpisech setkat fakticky se všemi variantami, popř. dalšími kombinacemi těchto tří základních přístupů. To lze na jedné straně chápat pozitivně v tom smyslu, že účetní řešení fúzí může být přizpůsobeno jedinečným znakům konkrétního případu fúze. Na druhé straně lze totéž vnímat i negativně v tom smyslu, že tzv. zahajovací rozvahy sestavované k rozhodnému dni fúze nemohou být obsahově srovnatelné.

Z platné obchodněprávní a účetní regulace vyplývá dnes následující časový, organizační i metodický průběh účetního řešení přeměn obchodních společností:

1. Sestavení řádných nebo mimořádných účetních závěrek ke dni předcházející rozhodný den, a to všech zúčastněných účetních jednotek.
2. Zrušení nebo ponechání rezerv, „starých“ goodwillů či oceňovacích rozdílů k nabytému majetku, položek časového rozlišení, a to podle věcné analýzy.
3. Proúčtování individuálního přecenění majetku a závazků zanikajících společností v případě, že to obchodní zákoník požaduje, a to reálnými hodnotami podle § 27, odst. 3, zákona o účetnictví. Přecenění se proúčtuje na příslušné účty aktiv a závazků a souvztažně:
 - a) do fondu oceňovacích rozdílů při přeměnách (418),
 - b) do výsledku hospodaření, pokud dané aktivum či závazek má být k datu účetní závěrky vždy oceňován reálnou hodnotou a výsledek má být vykazován výsledkově (krátkodobá finanční aktiva, popř. finanční závazky);⁵

⁴ Podnik v tomto kontextu je chápán jako relativně samostatná ekonomická jednotka, v níž probíhá hospodářská činnost s využitím veškerého majetku společnosti a s uznáním povinnosti uhradit závazky, na jejichž vrub mnohé položky majetku vznikly. Podnik v tomto smyslu není pouze souhrnem věcí, práv a jiných hospodářsky využitelných hodnot, které slouží podnikání. K podniku jako živému organismu většinou organicky patří závazky, jimiž je významná část majetku kryta.

⁵ Návrh ČUS 011 – Operace s podnikem v odst. 2.4 připouští opět, aby rozdíly mezi původními účetními cenami a reálnými hodnotami přeceněných aktiv a závazků byly zúčtovány na příslušné účty aktiv a závazků, popř. s využitím položky goodwillu nebo oceňovacího rozdílu k nabytému majetku a souvztažně s příslušným účtem skupiny 41 nebo výsledku hospodaření. Věcně je varianta s goodwillem nebo oceňovacím rozdílem k nabytému majetku dosti diskusní. Rozdíl z přecenění je soustředěn, není vidět jeho vazba na příslušné účty

4. V případě přecenění aktiv a závazků zanikající společnosti uznání a vykázání odložené daně, zejména odloženého daňového závazku.
5. Sestavení tzv. končených účetních závěrek ke dni, který předchází rozhodný den, a to s promítnutím individuálního ocenění aktiv a závazků a možná s promítnutím odložené daně.
6. Provedením vlastní konsolidace konečných účetních závěrek na zahajovací rozvahu:
 - určením výše a struktury vlastního kapitálu, zejména základního kapitálu odpovídajícího zúčastněným společnostem, zejména společností zanikajícím, a to podle stanoveného poměru výměny uvedeného ve smlouvě o fúzi, který vychází z ocenění podniků všech zúčastněných společností,
 - porovnáním výše vlastního kapitálu zanikající společnosti s čistými aktivy, tj. s aktivy a závazky zanikající společnosti a vykázání případného rozdílu z převzetí podniku, a to jako oceňovací rozdíl k nabytému majetku, pokud by jednotlivá aktiva a závazky nebyly přeceněny na reálné hodnoty, nebo jako goodwill, pokud by aktiva a závazky byly přeceněny na reálné hodnoty,
 - agregace všech položek aktiv a závazků i vlastního kapitálu zúčastněných společností,
 - eliminace duplicitních položek, tj.:
 - eliminace vzájemných pohledávek a závazků a vykázání případného rozdílu v zisku minulých let,
 - eliminace vzájemných majetkových účastí s vykázáním případného „konsolidačního rozdílu“ z akvizice uskutečněné v minulosti, a to jako položku vlastního kapitálu. Formulace v ČUS 011 – Operace s podnikem neuvádí možnost, aby „konsolidační rozdíl“ byl vykázán jako součást goodwillu nebo oceňovacího rozdílu k nabytému majetku.
7. Konsolidační tabulkou doložená zahajovací rozvaha se stane východiskem pro vedení účetnictví nástupnické společnosti od rozhodného dne. Toto účetnictví se stane právně účinné dnem zápisu fúze v obchodním rejstříku.
8. Otevření účetnictví všech zúčastněných společností, jakoby k rozhodnému dni a navržení fúze nedošlo, tj. z účetních závěrek bez přecenění a zúčtování všech účetních případů v jednotlivých účetnictvích, a to až do výmazu zanikajících společností z obchodního rejstříku.

Grafické znázornění na následující straně (převzato z Vomáčková, 2005, s. 386). Přihlíží také k daňovým souvislostem celého procesu.

Z popisu organizace a metodiky účetního řešení přeměn obchodních společností, zejména fúzí je patrné, že jednotlivé prvky metody účetního řešení nejsou shrnuty, zobecněny a popsány jako svébytný celek. Navíc u některých prvků – kroků metody jsou možnosti variantního postupu, aniž by byly stanoveny podmínky, za kterých má být určitá varianta použita, tj. chybí věcné zdůvodnění variantního řešení.

aktiv a závazků a jeho vliv na výsledek hospodaření nemusí vůbec odpovídat principu věcné a časové souvislosti výnosů a nákladů.

Obr. 1: Časový harmonogram procesu přeměny graficky:⁶

3.2 Hlavní problémy metod pro účetní řešení fúzí a dalších přeměn obchodních společností (s výjimkou změny právní formy) vyplývajících z českých předpisů

V kontextu s různými možnostmi účetního řešení fúzí v ČR se jako problematické projevují následující skutečnosti:

1. Ocenění podniků společností, které se zúčastňují procesu fúze a způsob promítnutí do účetnictví.
2. Ocenění jednotlivých aktiv a závazků, fakticky čistých aktiv podniků zúčastněných společností. Způsob promítnutí těchto ocenění do účetnictví, tj. jejich uznávání a vykazování.
3. Uznávání a vykazování odložené daně, zejména odloženého daňového závazku u majetku a závazků, které byly přeceněny, popř. u nástupce nově uznány.

⁶ ČOM – čistý obchodní majetek, DR – dozorčí rada, DzP, – daň z příjmů, KUZ – konečná účetní závěrka, MEZUZ – mezitímní účetní závěrka, NSF – návrh smlouvy o fúzi, OR – obchodní rejstřík, RUZ – řádná účetní závěrka, VH – valná hromada, ZDP – zákon o dani z příjmů, ZR – zahajovací rozvaha, ZoU – zákon o účetnictví.

4. Uznávání a vykazování rozdílů mezi pořizovací cenou účasti jedné společnosti na vlastním kapitálu druhé společnosti.
5. Interpretace § 17 odst. 3 zákona o účetnictví, podle něhož účetní jednotky zúčastněné na přeměně společnosti otevírají své původní účetní knihy i k rozhodnému dni přeměny společnosti a vedou původní účetnictví samostatně od rozhodného dne přeměny společnosti do dne zápisu přeměny společnosti do obchodního rejstříku.
6. Volba účetního regulačního systému v případě tzv. přeshraničních fúzí.

Ad 1) Platná obchodněprávní úprava a návazně účetní regulace uznávají, že musí být dohodnut poměr výměny podílů na zanikající společnosti za podíly nástupnické společnosti. ObchZ požaduje, aby poměr výměny byl vhodný a odůvodněný (ObchZ (2005) § 220a, odst. 3, písm.b), § 220c odst.5). Z logiky věci plyne, že tento poměr musí být odvozován propočtem z ocenění podniků zúčastněných společností. Z logiky věci plyne, že základem bude ocenění čistého obchodního majetku společností vstupujících do přeměny a zároveň čistého obchodního majetku společnosti z přeměny vzešlé – společnosti nástupnické. V tomto kontextu je velmi problematické, přistupovat k řešení uvedeného problému jen na bázi ocenění majetku a závazků z účetnictví vstupujících společností. Účetní ocenění je ovlivněno oceňovací bází, která je zakotvena v účetních předpisech. V účetních předpisech není obsaženo ocenění podniku. Ocenění – hodnota podniku zdaleka nevyplyvá jen z ocenění obchodního jmění, z účetního hlediska z ocenění aktiv a závazků účetní jednotky, ale i ze situace na trhu s podniky. Uplatňování představy, že poměr výměny má být odvozen jen od sumy čistého obchodního majetku oceněného účetními nebo reálnými hodnotami u společností vstupujících do přeměny je nanejvýš problematický. Fúzí či jinou přeměnou vzniká nástupnická(é) společnost(i) a poměr výměny zakládá vhodná a odůvodněná – spravedlivá práva společníků v nástupnické společnosti. V nástupnické společnosti mají fúzí spojené či rozdělením nebo vyčleněním rozdělené podniky dále úspěšně fungovat. Bezpochyby je třeba vnímat inspiraci z obecné účetní metody koupě obsažené v IFRS 3 – Podnikové kombinace.

Ad 2) Regulace ocenění jednotlivých položek majetku – aktiv, závazků (právních i účetních) ovlivňuje podle platných českých předpisů ocenění aktiv a závazků v tzv. konečných účetních závěrkách sestavovaných ke dni, který předchází rozhodný den přeměny. Důležité je, že možnost přecenění je vázána obecně na tři podmínky:

- právní forma zúčastněných společností, tj. přecenění je možné jen tehdy, jsou zúčastněné společnosti ve formě akciové společnosti nebo společnosti s ručením omezeným,
- přecenění lze uskutečnit jen u zanikajících společností,
- přecenění je podmíněno vydáním nových akcií nebo vznikem nových podílů, které budou použity na výměnu pro společníky ze zanikajících společností. Nejsou-li uvedené podmínky splněny, tj. všechny tři podmínky současně, nelze přeceňovat aktiva a závazky zúčastněných společností.

Přecenění se promítá do konečných účetních závěrek, a tím jako zdůrazňuje hledisko vstupujících společností a zejména jejich podniků. Tento přístup má význam z hlediska společníků vstupujících společností, aby byli informováni o hodnotách majetku a závazků, které do určité míry (v souvislosti s dalšími faktory) budou

ovlivňovat jejich pozici v nástupnické společnosti. Uvedený postup je tedy především odrazem zjednodušené představy českého ObchZ, jakoby hodnota podniku byla dána jen oceněním čistého obchodního majetku postupující (zanikající, „prodávající“) společnosti. Ocenění jednotlivých aktiv a závazků je z účetního hlediska důležité pro nástupnickou společnost a její podnik. Ta totiž bude hospodařit s převzatým majetkem a má-li účetnictví poskytovat věrohodné informace použitelné pro racionální řízení podniku nástupnické společnosti, pak to má být reálné ocenění právě z pohledu nástupnické společnosti. Společnosti vstupující do přeměny z účetního hlediska budou svá aktiva a závazky postupovat, jejich pozbytí je nutné ocenit původními účetními cenami z účetnictví zanikajících společností. Proti tomuto pozbytí pak bude stát poměr výměny a jemu odpovídající část vlastního kapitálu nástupnické společnosti. Z čistě účetního hlediska by bylo věcně správnější, aby případná přecenění aktiv a závazků zúčastněných společností byla zobrazena až v zahajovací rozvaze nástupnické společnosti, nikoli v účetnictví zanikajících společností. Přecenění by mělo být součástí „konsolidace“ tzv. konečných účetních závěrek na zahajovací rozvahu. Tzn., že tzv. konečné účetní závěrky by měly být jednoznačně vnímány nikoli jako součást účetnictví do přeměny vstupujících společností, ale jako součást procesu „konsolidace“, popř. „dekonsolidace“, která je nezbytným krokem pro sestavení konsolidací vzniklé zahajovací rozvahy nástupnické společnosti.

V souvislosti s oceňováním aktiv a závazků při přeměnách je poněkud problematické ustanovení § 24 odst. 3, písm. a), které dává možnost při nabytí podniku nebo jeho části tvořící organizační složku nabyvateli: 1. převzít jednotlivé složky majetku v původním účetním ocenění z účetní jednotky, ze které aktiva přešla, 2. převzít jednotlivé složky majetku v ocenění podle zvláštního předpisu. Zvláštním předpisem není v této souvislosti míněn zákon 151/1997 Sb., o oceňování majetku. Ustanovení § 24 odst. 3, písm. a) je v tomto směru legislativně nedostatečné a zbytečně vnáší pochybnosti a dává prostor komplikovaným interpretacím. Dokladem toho je i článek *Oceňování majetku a závazků* (Nesrovnal – Lančík – Skálová, 2006). Tato část zákona o účetnictví je primárně orientována na oceňování u nabyvatele při získání podniku koupí nebo vkladem. Nicméně formulace obsahuje i: „...a to i při přeměně společnosti s výjimkou změny právní formy.“ Jak uvedené ustanovení vnímat ve vztahu k fúzím? V případě, jsou-li splněny podmínky ObchZ, je třeba přecenit aktiva a závazky podle § 27 odst. 3 reálnou hodnotou. V § 24 odst. 3 je o ocenění majetku podle zvláštního právního předpisu při nabytí podniku. Konceptně je § 24 odst. 3 postaven na situaci procesu nabytí – koupě. § 27 odst. 3 je oceněním v okamžiku sestavení konečné účetní závěrky, která však může být vnímána i jako součást procesu konsolidace a v jejím rámci též koupě. Je zde tedy dvojí oceňovací předpis, který je vnitřně rozporný. Rozporu může být pochopitelně využito k takové interpretaci, která umožní přeceňování majetku (nikoli závazků) nad rámec podmínek ObchZ.

- Ad 3) Otázka vykazování odložené daně je řešena v účetním předpisech jen v kontextu s položkami aktiv a závazků, které přebírá z účetnictví zúčastněných společností nástupnická společnost. Není samostatně řešena pro odloženou daň, která by měla vyplynout z procesu přeměny. V návaznosti na promítání přecenění aktiv a závazků do tzv. konečných účetních závěrek se v praxi ujal postup, který odloženou daň rovněž vykazuje již v konečných účetních závěrkách, čímž ji uvažuje i jako faktor pro určování poměru výměny. Odložená daň je však věcně jednoznačně záležitostí

nástupnické společnosti. Nástupnická společnost bude samostatným daňovým subjektem a oprávněnost odložené daně bude ovlivněna reálným hospodařením nástupnické společnosti. Proto předjímání odložené daně v konečných účetních závěrkách a její promítání do výpočtů ke stanovení poměru výměny může být velmi problematické. Jediným argumentem v tomto kontextu může být zásada opatrnosti v případě, že jde o očekávaný odložený daňový závazek. Domnívám se, že i odložená daň by měla být jednoznačně účetní záležitostí nástupnické společnosti a měla by být uvažována buď již v procesu konsolidace do zahajovací rozvahy nebo bezprostředně po něm.

- Ad 4) Otázkou je, zda při fúzi může vzniknout „konsolidační rozdíl“, tj. rozdíl z převzetí podniku a jak by měl být při fúzích a jiných přeměnách vykázan. Na jedné straně přeceněním (či nepřeceněním) aktiv a závazků v konečných účetních závěrkách by neměl vznikat žádný rozdíl, nebo jen rozdíl z přecenění, který dle platných předpisů má být uznán jako součást vlastního kapitálu v konečné účetní závěrce zanikající společnosti. (viz ustanovení § 54 vyhlášky 500/2002 Sb., (2005), popř. s využitím položky goodwillu či oceňovacího rozdílu k nabytému majetku, ČUS 011 – Operace s podnikem, odst.2.4). Varianta „popřípadě s využitím goodwillu či oceňovacího rozdílu k nabytému majetku“ je v kontextu s přeceňováním velmi problematická a je v rozporu s ustanovením vyhlášky. Takže můžeme spíše uvažovat promítnutí cenových rozdílů do vlastního kapitálu zanikající společnosti, tj. buď do fondu z nového ocenění nebo do výsledku hospodaření.

Vznik rozdílu z převzetí podniku má logický smysl uvažovat jen v zahajovací rozvaze nikoli v konečných účetních závěrkách. Rozdíl z převzetí podniku může vzniknout jen u nástupnické společnosti, která bude v tomto kontextu vlastně nabyvatelem aktiv a závazků zanikající společnosti a společníkům za tato převzatá čistá aktiva v rámci poměru výměny vydává své akcie nebo podíly. Z toho odvozují, že rozdíl z převzetí podniku ve formě goodwillu nebo oceňovacího rozdílu k nabytému majetku by měl vzniknout pouze u nástupnické společnosti, tj. až v zahajovací rozvaze, a to v případě, že podíl v nástupnické společnosti bude hodnotově odlišný o ocenění převzatých čistých aktiv protože bude odvozen od hodnot podniků, které se přeměny zúčastňují. Čili půjde i o ocenění čistého obchodního majetku nikoli z pohledu jen zanikající společnosti, ale především z pohledu nástupnické společnosti. Uvedeným postupem však bude docházet k tomu, že nástupnická společnost bude přebírat aktiva a závazky společnosti v případě přecenění v reálných hodnotách, ale přecenění bylo promítnuto do vlastního kapitálu zanikající společnosti. Proto při konsolidaci konečných účetních závěrek na nástupnickou společnost je potřeba jednotlivé položky vlastního kapitálu nástupnické společnosti upravit s ohledem na dohodnutou výši vlastního kapitálu ze zanikající společnosti obsaženou ve vlastním kapitálu nástupnické společnosti a odpovídající příslušné výši vlastního kapitálu, který vyplývá z dohodnutého poměru výměny. V této souvislosti může dle platných předpisů i v souladu s věcnou podstatou vznikat konsolidační rozdíl uznávaný jako dlouhodobá položka aktiv (ve formě goodwillu nebo oceňovací rozdílu k nabytému majetku). Popsaná situace se vztahuje k přeměnám tzv. nezávislých společností.

V případě společností závislých, tj. společností, které jsou povázány majetkovými účastmi je situace komplikovanější. Uskutečněním fúze, převodu jmění na společníka se právně spojením společností potvrzuje již existující ekonomické spojení na bázi kapitálové akvizice. Při úpravách pro konsolidaci na zahajovací

rozvahu se často vylučuje majetková účast mateřské společnosti proti vlastnímu kapitálu zanikající společnosti. ČUS 011–Operace s podnikem v odst. 2.8 bývá v tomto kontextu interpretován tak, že „konsolidační rozdíl“ z minulých kapitálových akvizic, který se projevil k rozhodnému dni přeměny, má zůstat ve vlastním kapitálu nástupnické společnosti. Tato interpretace je problematická, protože „drahá“ kapitálová akvizice představovaná původní pořizovací cenou nyní vylučované finanční investice nemusí být jen projevem nadhodnocení původní pořizovací ceny oproti hodnotě vlastního kapitálu zanikající společnosti k rozhodnému dni, ale naopak projevem podhodnocení aktiv zanikající společnosti. Proto by měl být tzv. „starý konsolidační rozdíl“ v zahajovací rozvaze vykazován v souladu s jeho věcnou podstatou, tj. jako dlouhodobá položka aktiv nebo jako ztráta či disážio ve vlastním kapitálu. Přitom je třeba ještě zvažovat, jeho vztah k případnému „novému konsolidačnímu rozdílu“ vysvětlovanému v předešlém odstavci. Zvolená varianta uchování „starých goodwillů, oceňovacích rozdílů k nabytému majetku“, „starých konsolidačních rozdílů“ a nových „konsolidačních rozdílů“ velmi významně ovlivňuje zahajovací rozvahu a přispívá spíše k nesrovnatelnosti informací o výchozí finanční pozici nástupnické společnosti. Tato oblast bude bezpochyby předmětem dalšího zkoumání a měla by být také předmětem širší odborné diskuse.

Ad 5) Zákon o účetnictví v § 17 odst. 3 zdůrazňuje povinnost zrušených obchodních společností a společnosti pokračující vést od rozhodného dne své původní účetnictví a tato účetnictví upravit ke dni zápisu fúze do obchodního rejstříku s účinky od rozhodného dne. Tato nová úprava má několik problémových míst:

- a) Neříká nic o tom, zda zúčastněné obchodní společnosti povedou účetnictví na bázi informací z konečných účetních závěrek, tj. s možným přeceněním nebo na bázi řádné účetní závěrky, v níž není promítnuto případné přecenění aktiv a závazků.
- b) Formulace zákona tím, že nic neříká podle mého názoru připouští obě varianty. Otevírala by se tím cesta pro přeceňování i v případech, kdy by fúze nebyla zapsána do obchodního rejstříku a byl by to prostor pro zneužívání fúzí k přecenění. Z logicky věci by měla platit varianta, že zúčastněné účetní jednotky otevřenou své původní účetnictví na bázi řádné účetní závěrky a budou pokračovat ve svém účetnictví jakoby rozhodný den a tzv. konečné účetní závěrky vůbec nebyly.
- c) Formulace jen říká, že ke dni zápisu fúze do obchodního rejstříku upraví nástupnická společnost samostatná účetnictví zúčastněných společností s účinky od rozhodného dne. Formulace zákona o účetnictví by měla být jednoznačná a měla by požadovat bilanční kontinuitu na účetní závěrku bez vlivu přecenění. Je třeba uvědomit si, že:

Mezi tzv. řádnými účetními závěrkami, tzv. konečnými účetními závěrkami jsou rozdíly vyplývající z případného přecenění a popř. i vykazování nově uznané odložené daně, popř. ze zachování či nezachování „starých“ goodwillů, oceňovacích rozdílů, rezerv, časového rozlišení apod..

Mezi konečnými účetními závěrkami a zahajovací rozvahou jsou rozdíly vyplývající z eliminace vzájemných pohledávek a závazků, vzájemných majetkových účastí (podílů), popř. mezi celkovou výší vlastního kapitálu v nástupnické společnosti odpovídající zanikající společnosti a výší hodnoty aktiv a závazků převzatých ze

zanikající společnosti, tj. nově uznaný goodwill, popř. oceňovací rozdíl k nabytému majetku.

Navíc úpravy uvedené ad (i) a (ii) musí být provedeny pro sestavení zahajovací rozvahy, která obsahově souvisí u dohodnutými skutečnostmi smlouvy o fúzi (poměr výměny, výše a struktura vlastního kapitálu, atd.)

Následná úprava např. na bázi měsíčních konsolidací nebo konsolidací ke dni zápisu fúze do obchodního rejstříku z mezitímních účetních závěrek ze samostatného účetnictví zúčastněných společností může být velmi problematická z hlediska daňového, jde zejména o otázku vylučování zisku z transakcí mezi zúčastněnými společnostmi v době od rozhodného dne do dne zápisu v obchodním rejstříku.

Ad 6) V souvislosti se vznikem tzv. evropské společnosti, popř. evropského družstva nastupují otázky účetního řešení tzv. přeshraničních fúzí. Jak by měly být tzv. konečné účetní závěrky zúčastněných společností konsolidovány na zahajovací rozvalu. Podle IFRS 3, neboť ve své podstatě jde o konsolidovanou účetní závěrku, nebo podle národního účetního systému země, v níž bude mít takto vzniklá společnost své sídlo? Pokud bychom uznali proces konsolidace nejen pro tradiční konsolidace závěrek za ekonomickou skupinu, ale i obecně pro procesy fúzí, pak by se nabízelo řešení podle IFRS. Je ovšem otázkou, zda by koncepce IFRS nenarážela na obchodněprávní pojetí fúzí dle 10. směrnice EU. Problém zatím zůstává otevřen, bude předmětem zkoumání a bude vyžadovat odbornou diskusi na mezinárodní úrovni.

Závěr

Zvýšení věrohodnosti a srovnatelnosti účetních informací o podnikových kombinacích je záležitostí konsensu v oblasti ideového konceptu fúzí.

Při fúzích nezávislých společností a jejich účetních jednotek lze předpokládat, že ideovým základem sloučení je většinou koupě, při níž ekonomicky silnější jednotka „kupuje“ za vyměněné akcie či podíly společníků čistá aktiva zanikající společnosti. Při splynutí je ideovým základem myšlenka, že nabyvatelem je v tomto případě nově vznikající společnost, která za vydané podíly či akcie získává čistá aktiva všech zúčastněných společností.

Při fúzích závislých společností, je fúze pokračováním v minulosti uskutečněné kapitálové akvizice a měla by být tedy řešena jako konsolidace „v dalších letech“, nikoli jako zcela nová, na původní akvizici nezávislá transakce. Z těchto základů by měly vycházet účetní metody použitelné pro fúze a tyto metody by měly být definovány v regulačních normách pro účetnictví podnikových kombinací.

Literatura:

- [1] Dědič, J. – Mařík, M. (1994): Akvizice a oceňování podniku. Praha, VŠE, 1994.
- [2] Dědič, J. – Čech, P. (2004): Obchodní právo po vstupu ČR do EU. Praha, BOVA POLYGON, 2004.
- [3] IASCF (2004): *International Financial Reporting Standards*. London, IASCF, 2004.

- [4] Nesrovnal, J. – Lančík, R. – Skálová, J. (2006): Ocenění majetku a závazků v případě použití goodwillu. *Účetnictví*, 2006, roč. 53, č. 1, s. 42.
- [5] Vomáčková, H. (2005): *Účetnictví akvizicí, fúzí a jiných vlastnických transakcí*, 3. vydání, Praha, BOVA POLYGON, 2005.

Přehled právních předpisů týkajících se tématu

- [1] Nařízení Evropského parlamentu a Rady 1725/2003 o přijetí určitých mezinárodních účetních standardů v souladu s Nařízením EU 1606/2002 Evropského parlamentu a Rady. Úřední věstník Evropské unie, 13.10.2003.
- [2] Vyhláška č. 500/2002 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o účetnictví pro účetní jednotky, které jsou podnikateli účtujícími v soustavě podvojného účetnictví ve znění vyhlášky č 397/2005 Sb. a České účetní standardy pro podnikatele .
- [3] Zákon č. 563/1992 Sb., o účetnictví (poslední změna 179/2005 Sb.).
- [4] Zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník (poslední změna 413/2005 Sb.).
- [5] Zákon č. 627/2004 Sb., o evropské společnosti.

Obecné koncepce pro účetnictví fúzí

Hana Vomáčková

ABSTRAKT

Zvýšení věrohodnosti a srovnatelnosti účetních informací o podnikových kombinacích je záležitostí konsensu v oblasti ideového konceptu fúzí. Při fúzích nezávislých společností a jejich účetních jednotek lze předpokládat, že ideovým základem sloučení je většinou koupě, při níž ekonomicky silnější jednotka „kupuje“ za vyměněné akcie či podíly společníků čistá aktiva zanikající společnosti. Při splynutí je ideovým základem myšlenka, že nabyvatelem je v tomto případě nově vznikající společnost, která za vydané podíly či akcie získává čistá aktiva všech zúčastněných společností. Při fúzích závislých společností, je fúze pokračováním v minulosti uskutečněné kapitálové akvizice a měla by být tedy řešena jako konsolidace „v dalších letech“, nikoli jako zcela nová, na původní akvizici nezávislá transakce. Z těchto základů by měly vycházet účetní metody použitelné pro fúze a tyto metody by měly být definovány v regulačních normách pro účetnictví podnikových kombinací.

Klíčová slova: Podnikové kombinace; Akvizice; Fúze; Goodwill; Konsolidace; Metoda koupě; Metoda poolu; Metoda nové jednotky.

General conception accounting for legal merger

ABSTRACT

The consensus in the merges idea conceptions is necessary to increase fairness (trustiness) and comparability of accounting information about business combinations. In the first case of merging independent companies and their accounting entities we can suppose, that the basic idea of merge is “purchase”. The stronger entity is “purchasing” the net assets of the “ending” entity for the exchange of shares or owners share. In the second case of merging independent companies the new entity is “purchasing” the net assets of the all merged companies for the issued shares or owners share. In the situation that dependent companies are merging, this case is only following-up to previous acquisition and should be solved as consolidation in the “next accounting periods”. We should not define it as a new transaction – not dependent of the previous (first) acquisition. The accounting methods useable for the merges should be based on these ideas and these methods described above should be defined in the accounting standards for accounting of business combinations.

Key words: Business combinations; Acquisition; Merger; Goodwill; Consolidation; Purchase method; Pooling and interests method; New entity method; Fresh start method.

JEL classification: M41